

N. Raos *

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Autorstvo bez granica

Nedavno mi je u ruke došao ili, točnije, pojavio se na ekranu moga laptopa članak neobičnog i svakako provokativnog naslova: *Plagiarizing names?*¹ Nakon plagiranja ovih i onih tekstova za potrebe pisanja stručnih i znanstvenih, a nadasve kvalifikacijskih radova, o čemu ste mogli i u ovoj rubrici čitati (br. 3-4/2019.), na red su došla i imena. Kako se ime može plagirati, pita se čitatelj, baš kao što sam se i ja pitao sve dok nisam počeo čitati rečeni članak.

Dakle, da ne držim čitatelja dalje u neizvjesnosti, riječ je o tome da neki autori stavljaju na svoje radove kao koautore kolege i znanstvenike koji tu ne bi trebali biti (*ghost/gift autorship*). Benigni oblik takve prakse je stavljanje voditelja projekta (ili šefa laboratorija) za koautora premda dotični nije baš nimalo sudjelovao ni u dolaženju do rezultata ni u pisanju rada. No to se donekle može razumjeti, jer ako voditelj već nije sudjelovao u istraživanju, sigurno je s njim upoznat, možda je dao pokoji savjet, a u svakom slučaju je priskrbio novac i pomogao u organizaciji istraživanja (*gift autorship*). No kako razumjeti gori oblik takve prakse, kada autor po volji izabire koautora, a da ga usto baš ništa nije pitao? Izabire ga iz ustanove s tko zna kojeg kraja svijeta samo zato da bi mu rukopis ostavio bolji dojam na recenzenta. Ili još gori slučaj, koji bi zaista zavrijedio da uđe u novo izdanje Taborijeve *Povijesti ljudske gluposti*, kada je mladi Španjolac Jesús Lemus kao koautora naveo znanstvenika pod imenom Javier Grande – premda takav ne postoji na kugli zemaljskoj! Autor je koautora naprosto izmislio (*ghost autorship*).

Pustimo sad po strani nespretnost, upravo djetinju naivnost koja se krije iza takvih laži. Jednostavno ne možeš povjerovati da netko može vjerovati kako lažni koautor neće primijetiti da je izišao znanstveni rad pod njegovim imenom. Ili da nitko neće htjeti pobliže upoznati tog Javiera Granda, unatoč tome (ili baš zbog toga) što se Lemus potrudio da mu napiše opsežan životopis. Lopovi, varalice, kriminalci općenito, vrlo su naivni i lakovjerni ljudi – pa se po tome Jesús Lemus i njemu slični plagijatori imena od njih ne razlikuju. Pravo je pitanje: zašto oni to čine?

U doba kad sam ja počeo raditi bilo je posve drugačije. Problem je bio biti, a ne ne biti koautor. Znam kolegicu koja je napravila mnoge sinteze, pa unatoč tome što su spojevi proizašli iz tih sinteza upotrijebljeni u istraživanju – iz kojeg su poslije, razumije se, proizašli znanstveni radovi – njezino se ime na njima nije pojavilo. Glavni je autor, voditelj projekta i laboratorija, naime ocijenio kako su njezine sinteze rutinske, pa stoga nemaju obilježje originalnog znanstvenog doprinosa. Tako bi, mislim i ja, trebalo biti. Svatko tko sudjeluje u istraživanju ili sličnom (kreativnom) poslu, ne mora biti autor. Na tekstu koji sada čitate još će raditi barem

troje ljudi – pa opet nijednom od njih ne pada na pamet da kaže kako je koautor ovoga članka. Od autora se zahtijeva kreacija, promišljanje i domišljanje, a ne puko sudjelovanje u nekom poslu (za druge suradnike mjesto je u Zahvali).

Za moralno, intelektualno vlasništvo, o kojem je ovdje riječ, vrijedi isto što i za ono materijalno: vlasnik može s njime činiti što ga je volja. Ja svoje vlasništvo mogu ne upotrijebiti (rezultate ne objaviti), mogu ga uništiti (rezultate izbrisati), a na kraju krajeva mogu svoje vlasništvo i nekome ustupiti, darovati. Ako se može – darovnicom – darovati kuća ili stan, zašto se isto tako ne bi moglo darovati autorstvo na radu (*gift authorship*)? S pravne strane sve je u redu, naravno, ako onaj kojega navodimo kao koautora na to pristaje. (To se međutim, vidimo iz citiranog članka, ne događa uvijek.) No što je s one bitne, faktičke strane? Ili, još važnije pitanje, zašto se autorstvo uopće plagira?

Odgovor je jednostavan: da zloupotrebe zakona i pravila struke dolazi uvijek kada netko od toga ima korist. Korist ovakvu ili onakvu, materijalnu ili moralnu, ali nekakva korist mora biti. Dolaze mi suze na oči kad vidim kako danas više nitko ništa ne može napisati sam, bez koautora, bilo da je riječ o osvrtnu na knjigu, mišljenju, komentaru ili osmrtnici. Tko tu koga šverca, tko se tu uz koga šlepa, ne zna se: stavlja li mladi znanstvenik svojega šefa kao koautora (da bi olakšao objavljivanje rada u uglednom časopisu) ili pak šef pripisuje ime svojega suradnika da bi mu dao na važnosti te ga na takav, nematerijalni način nagradio, kad to već ne može učiniti na onaj materijalni.

Pravi lijek protiv bolesti plagiranja imena i svakog drugog plagiranja bila bi bezinteresna znanost. Kad bi znanstvenici istraživali iz najplemenitijih pobuda, naime iz čiste znatiželje i ljubavi prema istini. Kada im nitko ne bi prebrojavao radove, niti bi se vrijednost rukopisa vrednovala prema autorovom ugledu u svijetu znanosti, a još manje po tome u kojoj ustanovi ili državi radi. No to su već ideali grčkih filozofa.** Trebalo bi raditi iz čistog zadovoljstva, iz dokolice, jer smo se rodili zato – kako reče Pitagora – “da bismo promotрили nebo”.²

Literatura

1. M. Biagioli, *Plagiarizing names?*, Trends Chem. 1 (1) (2019) 3-4, doi: <https://doi.org/10.1016/j.trechm.2019.02.05>.
2. Aristotel, Nagovor na filozofiju (prev. D. Novaković, B. Bošnjak), O duši/Nagovor na filozofiju, Naprijed, Zagreb, 1996., str. 114 (B18).

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr

** Kad smo već kod Grka pada mi na pamet da se i u njihovo doba znalo za plagiranje imena! Sjetimo se aleksandrijskih protokemičara koji su se krili iza imena poznatih filozofa (Demokrit) ili državnika (Kleopatra) kako bi dali važnost svojem djelu. Među alkemičarima je bio pak poznat fiktivni arapski alkemičar Geber, a Johann Thölde Hessenski napisao je knjigu “Trijumfalna antimonova kola” (*Triumph Wagen Antimonii*, Leipzig 1604.) pod imenom izmišljenog njemačkog benediktinca Bazilija Valentina (Basilus Valentinus).